

Herbert Seidler: *Österreichischer Vormärz und Goethezeit. Geschichte einer literarischen Auseinandersetzung* Wien, 1982. Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 454. (Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte, 394. Band. Veröffentlichungen der Kommission für Literaturwissenschaft Nr. 6.)

Herbert Seidler osztrák akadémikusnak, a bécsi egyetem emeritált professzorának műveit és személyét mindazok jól ismerik Magyarországon, akik az osztrák–magyar irodalmi kapcsolatok történetével foglalkoznak és e kapcsolatok jelenlegi elmélyítésén fáradoznak. A szerző ugyanis sokat, a maga oldalán alighanem a legtöbbet tette ezeknek előmozdítására, s a kimagasló tudományos munkásság mellett az ezen a téren szerzett érdemeket ismerte el a magyar tudományos élet, mikor a szerzőt a budapesti egyetem díszdoktorsággal tisztelte meg. Seidler munkásságának az irodalomelmélet és ennek története iránti érdeklődés az egyik fő jellemvonása, ezen a körön belül is leginkább az a korszak, amellyel most megjelent könyvében foglalkozik. Szakterületén elért tudományos rangját meggyőzően bizonyítja, hogy az *Allgemeine Stilistik* (1953) valamint a *Die Dichtung* (1959) című könyvei két kiadást értek meg (1963, ill. 1965). Most megjelent könyvének tárgyával 1965 tájától kezdett foglalkozni: éppen azokban az években, amikor az osztrák irodalom mibenlétének és sajátos problematikájának kérdései főként Claudio Magris (1963, német fordításban: 1966) és Roger Bauer (1965, 1966 stb.) munkáinak, valamint Friedrich Sengle háromkötetes *Biedermeierzeitjének* (1971–1980) jóvoltából napirendre kerültek s azóta sem tűntek le róla.

A kutatás eme vonulatának legújabb terméke H. Seidler könyve: eme tudománytörténeti előzményekkel magyarázható a szerző egész kötetén végighúzó polémiája neves elődeivel, amelyhez mindjárt itt kell megjegyezni, hogy a legtöbb történeti anyag és irodalomelméleti szakismeret az ő munkájában található, s éppen ennek következtében semmi nem maradt meg nála ama mítoszokból, amiket a korábbiak igen sok jó észrevétel mellett is szívesen költöttek vagy alkalmaztak az osztrák irodalomra, s a történeti valósághoz kevéssé hű, preformált keretekből sem, amelyekbe az osztrák irodalmat ennek egyes korszakairól nyert és az egészre általánosított benyomások alapján belekényszeríteni igyekeztek. A könyv leglényegesebb érdeme éppen abban áll, hogy leírása szerint a XIX. század első fele (a Metternich-

éra) minden nehézség és a politikai nyomás ellenére sem egyhangúan szürke, a szellemi élet nem merül ki epigonális utánzásban, hanem éppen ellenkezőleg: egészében véve a Goethe-korszak kultúrájának élénk vitákkal kísért, olyan recepciója, melynek módszertani tanulságai sokkal szélesebb körben is alkalmazhatóknak látszanak.

E rövid ismertetés semmiképpen nem alkalmas a kötet eszmei és tárgyi gazdagságának bemutatására: meg kell elégednünk jól kidolgozott alapfogalmainak vázlatos bemutatásával, s néhány szóval arra térhetünk még ki, hogy az 1810–1820-as évek új megvilágításba állított szellemi életéből milyen következtetések és kutatási feladatok vonhatók le az osztrák–magyar összehasonlító munkálatok számára. A rövid összefoglalást megkönnyíti, hogy a Helikon kézben levő számában részlet jelent meg magyar fordításban Seidler munkájának a Vormärz tárgyaló egyik részletéből: a kötet eme elsőrendű irodalomtörténeti fogalmára tehát felesleges lenne itt bővebben kitérni.

Az előbbivel megegyező fontosságú és ezért körvonalazandó viszont a Goethe-korszaké. Seidler (másokkal ellentétben) egységnek veszi és az említett névvel illeti a német irodalom 1770–1830 közötti évtizedeit. A korszak ilyen felfogása a szerző szerint azzal az előnnyel jár, hogy nem választják el – részben irodalomtörténeszek által konstruált – mély szakadékok a felvilágosodást, a Sturm und Drang-ot, a klasszikát és a romantikát: annál is inkább kialakítható e periódus, mert a szóban forgó évtizedeket „a polgárságnak saját politikai, társadalmi és szellemi rangjáért vívott harca” tölti ki: olyan hatvan év azonban, ami nyilvánvalóan további kifejtést és tagolást kíván. Szoros kapcsolatban áll az olykor – tévesen – merev racionalizmussal jellemzett felvilágosodással, de voltaképpen az egykorú, kevésbé racionális irányzatokkal együtt válik egységben felfoghatóvá; meghatározó vonása továbbá a német idealizmus Kanttól Hegelig, végül az organizmus-gondolat. Mindezek mellett a szerző azt emeli még ki különösen jellemző vonásként, hogy a tudományok helyett a művészetek állnak mindenfajta kulturális kibontakozás előterében.

Seidler könyvének legnagyobb érdeme az irodalom tényleges viszonyainak reális felmérésében áll, beleértve a társadalmi alapokat és az osztrák hagyományt is, amelyek között és amelynek ellenére a Goethe-kor áramlatai érvényesültek. A szerző az osztrák felvilágosodás fő vonásainak meghúzója után az új irányzat recepciójának kezdetét 1800 tájára teszi, majd alaposan foglalkozik

Kant, Schiller és Goethe korai fogadtatásával. A döntő fordulatot 1808 hozta meg, egyebek mellett A. W. Schlegel bécsi előadásaival. A Goethekor és Ausztria nagy mérkőzése 1810–1830 között, két szakaszban zajlott le: a fontosabbik kétségtelenül az 1810–20 közé eső évtized, jelentéktlenebb a következő; 1830–1848 között az osztrák esztétikai gondolkodás kialakulása és – változatlanul bizonyos fenntartásokkal – Goethe klasszikussá nyilvánítása, majdhogynem kanonizációja ment végbe. Metternich rendszere készségesen támogatta az esztétizálást, de nem hallgatótt el a Goethe-korszakkal szembeni ellenállással sem: Grillparzer az európai klasszika szellemében becsülte nagyra Goethét, s egészében véve ő maga is „inkább a klasszicista irányzathoz tartozott a barokkkal, a romantikussal, E. R. Curtiusszal szölv: a manieristával szemben”.

A magyar irodalomtörténettel foglalkozó olvasó figyelmét talán úgy lehet legeredményesebben és legnyomatékosabban felhívni Seidler könyvére, hogy az 1810–20-as évek tárgyalásával néhány olyan jól kidolgozott eredményre utalunk, amit feltehetőleg nálunk is hasznosítani lehet. A két Schlegel tevékenysége már többször szóba került ugyan, de az új könyv olvastán valószínű, hogy akad még tennivaló. Jóval többet ígérőnek látszik Matthäus von Collin és testvére, Heinrich Joseph von Collin munkásságának tanulmányozása, kiktől ugyancsak (vagy még inkább) jöhetnek át eszmék a magyar irodalom egyes régióiba. Itt elég talán arra utalni, hogy Wesselényi Miklós, az „árvízi hajós” apja lefordított az utóbbtól egy színdarabot. Még további kutatnivaló lesz Széchényi Ferenc életének utolsó másfél évtizedét illetően, aki magyar kortársai között a legszorosabb kapcsolatot tartotta Friedrich és Dorothea Schlegellel. Kell magyar kapcsolatának lennie továbbá a bécsi „katolikus restauráció” képviselőinek, mások mellett Clemens Maria Hofbauernek; Jordánszky Elek 1814. július 2-i kelettel levelet kapott tőle (jelentéktelen ügyben), november 9-én választ írt neki, s mellékelte hozzá Fischer István egri érsek október 30-i levelének másolatát.

Az említett néhány adat nem a hiányok kiegészítését szolgálja, melyeket a szerző hagyott maga után, hiszen több alkalommal kitér Bécs „keleti” kapcsolataira, sőt fejezetet szentel azoknak, melyben Széchényi Ferenc a könyv kereteihez képest igazságos és megfelelő helyet kap. Sokkal inkább arról van szó, hogy H. Seidler az osztrák irodalom 1800–1848 közötti korszakát úgy mutatja be, hogy ábrázolása az osztrák–magyar

irodalmi érintkezések nem egy pontjának újbóli átgondolására és újabb kutatásokra nyit lehetőséget és alkalmat. Széchényi Ferenc életútján, mint egyes eseten túl vonatkozik ez magára Goethére és a Goethe-korszak magyar recepciójára is.

H. Seidler két gondolattal zárja könyvét: az egyik az osztrák Vormärz művészi sajátosságainak további kutatására irányuló javaslat, a másik az az óhaj, hogy kísérletét modellnek fogja fel a további kutatás hasonló „találkozások” feldolgozása során. Az utóbbi körbe tartoznék Goethe és kora hazai fogadtatásának kutatása, mely most már még kevésbé képzelhető el az osztrák viszonyok figyelembevételével nélkül, mint korábban. Az utóbbi gondolatot azzal a továbbital lehet még kiegészíteni, hogy a modellt a német nyelvterület egyes tájai mellett hasznos lenne az egykori Habsburg Monarchia népeinek kapcsolatán is próbára tenni. A feladat csábító – az út mindenestre nyitva áll.

*Tarnai Andor*

**Rainer Rosenberg: Literaturverhältnisse im deutschen Vormärz** Berlin, 1976. Akademie Verlag (Literatur und Gesellschaft), 296.

A hatvanas években indult meg nagy lendülettel az NDK-ban az 1848-as forradalmat megelőző évtizedek irodalmának kutatása. A szöveg- és forráskiadványok, a monográfia és tanulmánykötetek hosszú sorát a nagy irodalomtörténet 8.1 kötete zárta. E kötetrendező elv kidolgozásában nagy szerepe volt Rainer Rosenbergnak, a Vormärz-kötet egyik szerkesztőjének, számos cikke szerzőjének.

Az NSZK irodalomtörténészeinek érdeklődését a hatvanas évek végének baloldali értelmiségi mozgalmi ébresztették fel fokozottabban a korszak irodalma iránt. Fontos motívumként jelentkezett az ekkor kibontakozott aktuális irodalmi viták és programok történeti modelljeinek, hagyományainak keresése, egyfajta szellemi őskutatás. Figyelmük előterébe – nem sokkal később – került Heine, Börne, valamint a „jung-deutsch” írók és az 1840-es évek politikai költői. A korszak súlyának növekedésében szerepet kapott az irodalomszociológiai divat, amely a frankfurti iskola egykori tagjainak, köztük Leo Löwenthalnak korábbi kutatásait kibontva, másodvirágzását élte az NSZK-ban éppúgy, mint Amerikában. Az 1830–1840-es évek egyébként is kitűnő illusztrációs anyagot adtak az irodalmi és társadalmi jelenségek, az irodalmi élet, a tudat változásainak vizsgálatához.